

УДК 343.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.949>**І. Курбатова,**кандидат юридичних наук,
старший прокурор Прокуратури м. Києва

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Швидке та кваліфіковане розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є законодавчо закріпленим та необхідним обов'язком будь-якої держави, яка взяла на себе зобов'язання захищати гарантовані Конституцією права та законні інтереси громадянина та суспільства від протиправних посягань. Однак із розвитком суспільства розвивається і злочинна діяльність, яка стає більш організованою, професійною та технічно оснащеною, застосовує для своїх цілей передові технології та набуває більш мобільного характеру. Це вимагає від правоохоронних органів застосовувати найновіші наукові досягнення з метою забезпечення охорони прав та законних інтересів особи, суспільства й самої держави. Тому застосування передових досягнень науки і техніки під час досудового розслідування є запорукою успішного виконання завдань кримінального судочинства, адже саме застосування експертних досліджень допомагає встановити істину у кримінальному провадженні, проникнути у невідоме, утаємничене.

Під час проведення експертизи, на відміну від інших процесуальних дій, факти, що мають істотне значення для кримінального провадження, можуть встановлюватися за відсутності прокурора, слідчого чи суду. Ця особливість дозволяє пояснити, чому законодавець встановив низку додаткових процесуальних гарантій, дотримання яких покликано сприяти достовірному, повному й об'єктивному встановленню

фактів експертом та всебічній перевірці його висновків прокурором, слідчим, судом. Однією із вимог є те, що експертиза призначається тільки у тому випадку, коли в цьому дійсно є необхідність, коли без відповіді експерта на поставлені досудовим розслідуванням питання неможливо встановити істину у кримінальному провадженні. Водночас зазначено, що неприпустимо призначати експертизу для вирішення питань, що потребують таких спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого, прокурора або судді, тобто на вирішення експерта не ставляться питання правового характеру.

Дослідженню експертної діяльності у її різноманітних проявах приділяли увагу багато вчених, зокрема Т.В. Аверьянова, В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.М. Куйбицький, Н.Т. Малаховський, В.Т. Маляренко, М.В. Салтевський, М.Я. Сегаєв, О.Р. Россинська та інші. Проте залишаються актуальними питання, пов'язані з порядком призначення судових експертиз, визнанням висновків експертів доказами у конкретному кримінальному провадженні, змістом судово-експертної діяльності на сучасному етапі її розвитку.

Закон України «Про судову експертизу» [1] (надалі – Закон) визначає, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або

будуть предметом судового розгляду. Відповідно до ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України [2] (надалі – КПК України) експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта сторона захисту має право самостійно звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі якщо для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок із питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок (ч. 1 ст. 244 КПК України).

Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання самостійно визначає експерта, експертів або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав для її проведення (ч. 6 ст. 244 КПК України). Водночас суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо

суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності (п. 1, 3 ч. 2 ст. 332 КПК України).

Вимоги до оформлення клопотання зазначені у ч. 2 ст. 244 КПК України:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

У випадку призначення експертного дослідження вимоги до оформлення матеріалів визначаються Інструкцією, затвердженою Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [3] (надалі – Інструкція), в якій про призначення експертного дослідження (залучення експерта) зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назва органу, що призначив експертизу; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які необхідно вирішити експертові; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі

вибору слідчому, прокурору, суду, стороні захисту при виборі та призначенні експертизи.

Тим більше це положення зовсім не суперечить ч. 1 ст. 7 Закону, відповідно до якої судово-експертну діяльність здійснюють також судові експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань. Крім того, відповідно до ст. 7-1 Закону підставою проведення судової експертизи є не тільки судові рішення чи рішення органу досудового розслідування, але й договір із експертом чи експертною установою, якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Тобто з аналізу цієї норми виходить, що орган досудового розслідування та інші особи (наприклад адвокат) мають право самостійно залучати експерта для проведення експертного дослідження у кримінальному провадженні. У цьому випадку не зрозуміло, як буде діяти суд, якщо кожна зі сторін, звернувшись до експертної установи, отримає свій висновок судової експертизи, які будуть суперечити один одному або навіть окремі положення чи окремі відповіді не співпадатимуть, а допит експертів не дав змоги усунути суперечності. Призначення ще однієї експертизи відповідно до ст. 332 КПК України призведе до затягування процесу.

У випадку звернення сторони до слідчого судді з клопотанням про призначення судової експертизи слідчий суддя має право відмовити у задоволенні клопотання у разі, якщо ініціатор звернення не доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідно залучення експерта. Інших підстав для відмови у задоволенні такого клопотання нормами КПК України не передбачено. На думку автора, такими підставами могли б бути достатність коштів у сторони захисту для самостійного замовлення експертизи; недостатність матеріалів для проведення

експертного дослідження, отримати які немає можливості.

Ухвала слідчого судді про відмову в задоволенні клопотання про призначення судової експертизи оскарженню не підлягає, чим фактично порушується вимога ч. 4 ст. 38 КПК України, згідно з якою орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування [3, с. 70]. У разі задоволення клопотання про призначення судової експертизи слідчий суддя або суд одноособово визначає експерта чи експертну установу, якій доручається проведення відповідного експертного дослідження, а ініціатор клопотання зобов'язаний вказати вид експертного дослідження та перелік запитань, які необхідно дослідити.

Ані в Законі, ані в КПК України не передбачено критеріїв, за якими слідчий суддя чи суд повинні визначати експертну установу для проведення експертного дослідження. Такі критерії наведені у п. 1.6 Інструкції, де зазначено, що експертизи та дослідження проводяться експертними установами за зонами регіонального обслуговування згідно з Переліком регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України. Водночас може виникнути ситуація, коли стороною обвинувачення вже призначалося експертне дослідження в цій експертній установі, однак залучений експерт, на думку сторони захисту, надав неповний чи неправильний висновок. У такому випадку ч. 2 цього пункту передбачає за наявності обставин, що зумовлюють неможливість або недоцільність проведення експертизи в експертній установі за зоною регіонального обслуговування, орган, який призначає експертизу (залучає експерта), зазначивши відповідні мотиви, доручає її виконання експертам іншої експертної установи.

Відповідно до вимог ст. 356 КПК України суд за власною ініціативою

Ключові слова: експерт, експертна установа, експертне дослідження, судова експертиза, прокурорський нагляд.

Kurbatova I. The prosecutor's participation in the assignment of court examination during the pre-case investigation

The article explores the involvement of the prosecutor as a procedural leader during the pre-trial investigation in the appointment of judicial expertise. The national legislation of Ukraine on the procedure for the appointment of forensic examinations, the selection of an expert, an expert organization or a group of experts to carry out expert research during the pre-trial investigation are analyzed. And also requirements for registration of procedural documents for the purpose of examination.

Considerable attention was paid to the procedure for assigning expertise to an investigating judge during a pre-trial investigation at the request of a party, if the investigator, the prosecutor denied the defense party the appointment of a forensic examination. It is emphasized that the CPC of Ukraine provides for grounds for refusing an investigative judge to grant a request, but this is not enough and therefore its options for refusing to grant a request are offered.

The national legislation provides that forensic, forensic and forensic psychiatric examinations are carried out exclusively by public institutions. It is concluded that there can be no alternative to forensic and forensic psychiatric examinations, and this prohibition is not justified for certain types of forensic examinations. Allowing certain types of forensic expertise by non-governmental organizations or experts would unload state and create healthy competition.

It is concluded that the participation of the prosecutor in the decision-making

on the appointment of judicial expertise and the oversight of the lawfulness of the use of expert examination materials at the pre-trial stages of criminal proceedings is one of the most effective means of improving the effectiveness of criminal justice.

Key words: expert, expert institution, expert research, forensic examination, prosecutorial supervision.

Література

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038 – XII / Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 11.2012 р.: офіц. текст. К. : Паливода А.В., 2012. 382 с. (Кодекси України).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 93/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0705-98>.
4. Вовк М. Проблеми щодо призначення судових експертиз під час проведення досудового розслідування кримінальних проваджень та шляхи вдосконалення механізму їх призначення. Вісник прокуратури. 2018. № 9. С. 67–73.
5. Антонюк А.Б. Особливості призначення судової експертизи на стадіях досудового розслідування та судового розгляду. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика) Випуск № 2–3(6–7), 2017. С. 217–222.
6. Грицюк І.В., Гаврилюк Н.О. Зарубіжний досвід визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». Ужгород : Ужгородський національний університет. 2018. № 4. С. 412–414. URL: http://www.pap.in.ua/4_2018/124.pdf.